

Schakend Nederland - juni 1995

Hans Bouwmeester: Botwinnik overleden

Op 5 mei werd de wereld opgeschrikt door het bericht van Botwinnik's dood. In augustus zou hij 84 jaar geworden zijn.

Zo ongeveer tussen 1940 en 1970 was hij de meest op de voorgrond tredende schaakmeester, een drager van een tijdperk. Tot op de jongste dag is zijn invloed enorm. Vele, zeer vele schaakmeesters hebben van hem geleerd en de huidige wereldkampioenen Karpov en Kasparov zijn produkten van zijn school. Voor mij was hij de schaakprofessional in de ware en juiste betekenis van het woord. Alles ondergeschikt maken aan het doel en zorgen voor een sterke fysieke conditie om de geschonken talenten optimaal te kunnen benutten. Dat vraagt de instelling van een asceet en alleen de zeer sterken onder ons kunnen dat opbrengen.

Botwinnik werd onder moeilijke omstandigheden groot. Hij maakte twee wereldoorlogen mee, een revolutie, de terreur van het communistisch regiem en de totale ontredde van zijn vaderland in zijn laatste jaren. In zijn jonge tijd moet hij een aanhanger van Stalin zijn geweest. Dat is hem later meermalen verweten. Of hij wezenlijke politieke interesses had is twijfelachtig; persoonlijk vind ik dit alles van weinig belang zolang een mens geen kwaad bedrijft. Wat van Botwinnik blijft is een geweldige schaakerfenis. Over zijn bijdrage aan de informatica wordt verschillend gedacht. Het komt in dit artikel niet aan de orde.

Ik zag Botwinnik voor het eerst in november 1938 bij de eerste ronde van het AVRO-toernooi in Amsterdam. Hij werd toen vreselijk ingepakt door de jonge Reuben Fine, die in dat toernooi geweldig

Botwinnik overleden

■ HANS BOUWMEESTER

op dreef was. Als negenjarige heb ik er destijds vermoedelijk niet veel van begrepen. Later kwam Botwinnik in deze dubbelronde achtkamp met de beste spelers van de wereld goed terug; hij bezette uiteindelijk na Fine en Keres de derde plaats voor Aljechin, Euwe, Reshevsky, Capablanca en Flohr. Zijn partij met Capablanca, die later de schoonheidsprijs kreeg, heb ik sindsdien tientallen malen nagespeeld.

Botwinnik-Capablanca
AVRO-toernooi 1938

Na een Nimzoindische opening heeft Botwinnik zijn damevleugelpionnen geofferd om een sterk centrumoffensief te beginnen en nu volgt een scherp berekende promotiecombinatie:

30. La3! Dxa3

Gedwongen, want op 30. ..., De8 volgt 31. Dc7 + Kg8 32. Le7! Pg4 33. Dd7!

31. Ph5 + ! gxh5

Er is geen uitweg, want 31. ..., Kh6 faalt op 32. Pxf6 Dc1 + 33. Kf2 Dd2 + 34. Kg3 Dxc3 + 35. Kh4 Dxd4 + 36. Pg4 + en wint.

32. Dg5 + Kf8 33. Dxf6 + Kg8 34. e7!

De wezenlijke pointe van de com-

binatie zetelt in de uiteindelijke veiligheid van de witte koning.

34... Dc1 + 35. Kf2 Dc2 + 36. Kg3 Dd3 + 37. Kh4 De4 + 38. Kxh5 De2 +

Ook dameruil helpt niet.

39. Kh4 De4 + 40. g4 Del + 41. Kh5 en zwart gaf het op.

Tijdens de barre oorlogsjaren kwamen er geen berichten uit Rusland door. Pas in de zomer van 1945 hoorden we dat Botwinnik prachtige successen had geboekt en duidelijk de absolute leider van het Russische schaak was geworden. De partijen, die hij in de Radiomatch USA- USSR 1945, van de Amerikaanse kampioen Arnold Denker had gewonnen, spraken duidelijke taal. Hiervan een enkel fragment.

Denker-Botwinnik
Radiomatch USA-USSR 1945

Dit was de positie uit een Anti-Meranergambiet na 18 zetten. Wat de arme Denker niet kon weten was, dat Botwinnik het zwarte spel geweldig diep had geanalyseerd en er ook al praktisch mee had opgedaan tegen de Russische meesterklasse. Tegenwoordig weten we van deze moeilijke variant nog aanzienlijk meer. Er volgde:

19. ..., d3! 20. Dc1

Er dreigde stukwinst door 20. ..., Dc5 + Op 20. Le3 volgt 20. ..., Lc5! 21. Lxc5 Dxc5 22. Kh1 Txh2 + en ook 20. Pe4 is na 20.

Schakend Nederland - juni 1995

Hans Bouwmeester: Botwinnik overleden

..., Dc7! kansloos, aldus Botwinnik.

20. ... , Lc5 + 21. Kh1

Helaas gaat ook 21. Le3 niet wegens 21. ... , d2! 22. Dxd2 Pe5! en wint.

21. ... , Dd6!

Nu is het offer op h2 niet goed te verhinderen: 22. Lf4 Txb2 + 23. Kxh2 Th8 + 24. Ph5 Txb5 25. Kg3 e5 26. Le3 e4 + 27. f4 Dxf6 met winnende aanval.

22. Df4 Txb2 + 23. Kxh2 Th8 + 24. Dh4 Txb4 25. Lxh4 Df4

Wit geeft het op.

In het jaar 1946 zagen we Botwinnik in Nederland terug. Hij kwam naar Groningen om het toernooi te winnen en hij slaagde na een adembenemende race met Euwe. Botwinnik bleef uiteindelijk een half punt op onze nationale kampioen voor. Algemeen verwachtte men dat de strijd om de wereldtitel tussen deze beide grootmeesters zou gaan. Aljechin was in het voorjaar van 1946 overleden. Na veel trammelant kwam er in 1948 een vijfkamp tot stand, die de nieuwe wereldkampioen moest opleveren. Botwinnik won overtuigend en de jonge Smyslov werd verrassend tweede. Euwe bleek zijn vorm van 1946 niet te hebben behouden. Het werd duidelijk dat hij fysiek niet meer zo sterk was als voorheen. Vermoedelijk waren de vele zware simultaan-toernees daar mede debet aan.

In 1948 werden de eerste tien rondes in Den Haag gespeeld en de laatste vijftien in Moskou. In de Russische hoofdstad werd Euwe het slachtoffer van Botwinniks diepgaande kennis van het Meranersysteem.

De zwarte stelling lijkt niet slecht; als het paard wijkt volgt ...e5 met goed spel voor zwart. Botwinnik

heeft evenwel een meedogenloze actie in petto:

Botwinnik-Euwe
Moskou 1948

22. Dg3! fxe5 23. Dg7 Tf8 24. Tc7
Dwingt zwart de dame te geven.
Na 24. ... , Dd6 25. Txb7 d3 26.
Ta7! Dd8 27. Dxb7 is het uit.

24. ... , Dxc7 25. Dxc7 Ld5 26. Dxe5 d3 27. De3 Lc4 28. b3 Tf7 29. f3 Td7 30. Dd2 e5 31. bxc4 bxc4 32. Kf2 Kf7 33. Ke3 Ke6 34. Db4 Tc7 35. Kd2 Tc6 36. a4
Zwart geeft het op.

Inmiddels waren de eerste boeken met de partijen van Botwinnik verschenen en zijn arbeid was, mede door de vertalingen van Mr. Oskam, gemakkelijk toegankelijk. In de jaren vijftig kwamen de prachtige Russische boeken van Baturinsky, die toen voor weinig geld te koop waren. Het was in die tijd dat ik iets van schaakprofessionalisme begon te begrijpen. Het zou in Nederland nog vele jaren duren dat dit ook tot de betere spelers ging doordringen. Omdat Euwe, die een goed leider had kunnen zijn, min of meer in onmin leefde met de toenmalige KNSB-voorzitter en zich dientengevolge meer en meer terugtrok, kwam er in onze gematigde streken vooreerst geen topschaakbeleid van de grond. Pas Jan Timman werd in de jaren zeventig onze eerste professional die ook van schaken zijn beroep maakte.

Hij heeft zijn groot respect voor de arbeid van Botwinnik nooit verloochend.

Tijdens de Olympiade van Moskou 1956 kreeg ik de gelegenheid Botwinnik van dag tot dag te volgen. Zijn positie was toen al niet meer zo sterk als in 1948. Eerst had Bronstein in 1951 en daarna Smyslov in 1954 hem het vuur aan de schenen gelegd. Beide matches eindigden in 12-12 en zo was de grote Michael op het nippertje overeind gebleven. Botwinnik had na het behalen van de wereldtitel minder gespeeld dan in de jaren daarvoor. Zijn belangstelling voor de elektronica was opnieuw aangewakkerd en hij werkte met zijn inmiddels bekende inzet aan zijn promotie. Dat hij niet altijd welwillende medewerking ondervond is opmerkelijk. Hij schrijft daarover in zijn zeer lezenswaardige memoires, die enkele jaren geleden in het Duits verschenen zijn.

Hoe dan ook, in 1956 was hij wederom de eerste bordspeler van het winnende Sovjet-team. Zijn partij met Gligoric bij die gelegenheid zal ik nooit vergeten. De volle zaal begeleidde sommige zetten met applaus en moest voortdurend door de scheidsrechters tot orde worden geroepen!

Botwinnik-Gligoric

Olympiade Moskou 1956

1. c4 g6 2. g3 c5 3. Lg2 Lg7 4. Pc3 Pc6 5. Pf3 Ph6 6. h4! d6 7. d3 Tb8 8. h5 Ld7

Botwinnik suggereerde na afloop het voorzichtige 8. ... , f6.

9. Lxh6 Lxh6 10. hxg6 hxg6 11. Dc1 Lg7 12. Txb8 + Lxb8 13. Dh6 Lxc3 +

Na 13. ... , Lf6 is 14. Pg5, gevolgd door 15. Ph7 kansrijk.

14. bxc3 e6 15. Pg5

Schakend Nederland - juni 1995

Hans Bouwmeester: Botwinnik overleden

FOTO BAS BEEKHUIZEN

Begin jaren negentig

FOTO HOOGOVENS

Hoogovens 1969

Misschien was 15. Kd2, om 15., Ke7 met 16. Th1 te kunnen beantwoorden, iets nauwkeuriger.

15...Ke7 16. Kd2 Le8?

Gligoric onderschat de witte aanvalskracht. Juist was 16., Dh8 (17. Ph7!? Tg8 18. Th1 f6) met vrijwel gelijke kansen.

17. Dg7! Kd7 18. f4 De7 19. Th1 Pd8 20. Pe4 Kc7 21. Th8 Lc6 22. Pf6!

Om na 22., Lxg2? 23. Te8 de dame te vangen.

22., Kb6 23. Lxc6 Pxc6 24. Th7

De winnende zet. Nu faalt 24., Tf8 op 25. Dxf8+! en de volgende verdediging kost een pion.

24., Pd8 25. Dxc6

Hierop volgde een stormachtig applaus van de zaal!

25., Ka6 26. a4 Ka5

Gligoric ziet natuurlijk dat hij verloren is. Uit pure ballorigheid jaagt hij zijn koning het vijandelijk kamp in om daar als een held te sterven.

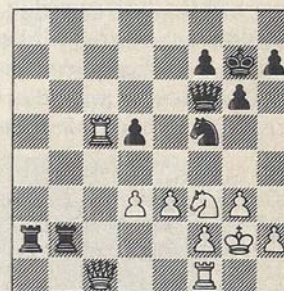
27. Dg5 Kxa4 28. Th1 Kb3 29. Dh4 Kb2 30.g4 en zwart gaf het op.

Een confrontatie met een wereldkampioen heeft voor elke schaakmeester iets van een bijzondere gebeurtenis. Ik kreeg de kans in Wageningen 1958 om Botwinnik met wit te bestrijden. We speelden een veilige Engelse opening; in de tijdnoodfase meende ik op pionwinst te kunnen ingaan. Na 26 zetten was de volgende positie bereikt:

(zie diagram)

Deze positie had ik bij mijn vooruitberekeningen als veilig getaxeerd en ook de volgende zet had ik meegecalculeerd.

27., d4?

Bouwmeester-Botwinnik
Wageningen 1958

Dit speelde hij na enige seconden nadenken. Er volgde **28. exd4** (28. e4?? Pe3+) **28., Pxd4 29. De3 Pe6 30. Te5**, remise.

Niemand in de zaal had iets bijzonders opgemerkt. Bij de nabespreking verklaarde Botwinnik, dat hij in de diagramstelling na 27., Ta1 28. Dxa1 Pxe3+ 29. Kg1 Dxf3 verworpen had op 30. Dxb2 met schaak! Dit bracht Salo Flohr plotseling op de gedachte 27., Tb1! te proberen. Dit wint snel na 28. Dxb1 Pxe3+ 29. Kg1 Dxf3.

(vervolg op blz. 10)

Schakend Nederland - juni 1995

Hans Bouwmeester: Botwinnik overleden

(vervolg van blz. 15)

Dat was dus een gelukkige ontsnapping. Botwinnik was zichtbaar nijdig dat hij deze combinatie gemist had. Vijf jaar later speelden we opnieuw en wel in Amsterdam. Het werd een duel in drie zittingen; toen stonden alleen de koningen nog op het bord! We analyseerden lange tijd. Botwinnik had veel gezien. De strijd eindigde in remise, maar hij had een andere partij gespeeld dan ik....

Leiden 1970 was Botwinniks laatste optreden in de internationale arena. Hij zag het nog wel, maar soms deed de vermoeidheid zich gelden. Ook de tijdnood speelde hem parten. Uit deze prachtige vierkamp een enkel voorbeeld. Botwinnik bereikt tegen de jonge Bent Larsen een voordelig eindspel en speelt dat feilloos uit.

(zie diagram)

65. b5!

Deze doorbraak zorgt weldra

voor twee gevaarlijke vrijpionnen.

Botwinnik-Larsen
Leiden 1970

65. ... , cxb5 66. Txe6 Lc1

Tegen 67. Tg6 + gericht.

67. Lb4 d4

Zijn enige tegenkans.

68. Tg6 + Kh7 69. Td6 Lb2 70.

Td7 + Kg8

Na 70. ... , Kh6 71. Ld2 + Kxh5

72. Td6! Th8 73. c6 d3 74. c7 Lxe5

75 c8D! is het uit.

71. e6 Lc3 72. e7 Te8 73. Td8 Kf7

74. Txe8 Kxe8 75. c6

Zwart geeft het op.

Betrekkelijk kort geleden sprak ik Botwinnik in Brussel. Zijn talentkennis was minder sterk ontwikkeld dan zijn analytische vermogens. Vroeger was Flohr zijn voortreffelijke tolk en de laatste keer hielp Karpov een handje. Hij was toen somber over Rusland en ook over de gang van zaken in de FIDE. Er wordt verteld dat Kasparov, Campomanes en de nieuwe Russische "schaakbaas" Makarov er verantwoordelijk voor zijn dat Botwinnik niet bij de laatste Olympiade te Moskou was uitgenodigd. Als dat waar is, zal de schande deze heren tot hun laatste snik achtervolgen.

Een groot schaakmeester, een schaakgeleerde, in alle opzichten een topsporter is van ons heengegaan. Zijn partijen en analyses zullen voortleven als een onuitputtelijke bron van kennis en creativiteit.

(Botwinnik was erelid van de KNSB)

Internet

<https://chessprogramming.wikispaces.com/Mikhail+Botvinnik>

http://nl.wikipedia.org/wiki/Mikhail_Botvinnik